

ПРИНЦИП СОЛІДАРНОСТІ В СВІТЛІ СОЦІАЛЬНОГО ВЧЕННЯ СВ. ІВАНА ПАВЛА II

В статті викладені основні аргументи соціального вчення св. Івана Павла II на користь тези щодо ключової ролі і значення принципу християнської солідарності в облаштуванні соціального життя вірних та людей доброї волі в умовах кризи сучасної цивілізації і необхідності розбудови омріяної "цивілізації любові".

Ключові слова: солідарність, принцип солідарності, християнська солідарність, соціальна допомога.

Магістеріум Католицької Церкви в кінці XX та на початку XXI ст. обґрунтовував позицію, згідно з якою подолання системної кризи сучасної цивілізації (проявів "цивілізації смерті", за концепцією св. Івана Павла II) значною мірою залежить від утвердження в соціальному бутті цінностей християнської етики та принципів соціальної практики, до яких належать принципи спільного блага, універсального призначення благ, субсидіарності та солідарності, завданням яких є впорядкування всіх форм людського співжиття на Землі і захист життя і гідності людини як особи (створеної за образом і подібністю До Бога). Здобутки соціального вчення Католицької Церкви, які сприяють вирішенню поставлених надзавдань, залишаються відкритими для подальшої розробки і обговорення в межах богословського, філософського та релігієзнавчого дискурсу.

Досліджуючи принцип християнської солідарності, св. Іван Павло II пропонує власний варіант його інтерпретації, ознайомлення з яким сприятиме його адекватному використанню в системі соціально-культурних трансформацій сучасної цивілізації.

Рекомендовані соціальним ученням Католицької Церкви принципи соціальної практики в тих чи інших аспектах були обґрунтовані у Святому Письмі, в соціальних енцикліках Пап Римських (зокрема, "Rerum Novarum", "Quadragesimo Anno", "Mater et Magistra", "Pacem in Terris", "Populorum Progressio" та ін.), розглянуті в Пастирській Конституції Другого Ватиканського Собору "Gaudium et Spes" ("Радість і надія", 1965 р.) та систематизовано викладені в Компендіумі соціального вчення католицької церкви (2004 р.). Особливого значення набули енцикліки св. Івана Павла II "Laborem Exercens" (1981 р.), "Sollicitudo Rei Socialis" (1987 р.), "Centesimus Annus" (1991 р.), "Evangelium Vitae" (1995 р.) та ін.

Мета статті. На основі аналізу соціального вчення св. Івана Павла II розкрити змістовні характеристики поняття "принцип християнської солідарності", роль і значення християнської солідарності в облаштуванні соціального життя вірних та людей доброї волі в умовах кризи сучасної цивілізації і необхідності розбудови омріяної "цивілізації любові".

Основні результати дослідження. Принцип солідарності віддавна відомий людству під гаслом "Один за всіх і всі за одного", він віддзеркалює потребу людства, людини як особи, боротися з небезпечним для інших егоїзмом, індивідуалізмом, егоцентризмом – усім тим, що порушує міру особистісної відповідальності. Відомо, що особистісна відповідальність доповнює принцип солідарності, а їх взаємодія дає можливість окремо взятій людині стати особою через залучення до соціальної групи (до кола собі подібних осіб). Спільнота, яка формує свої соціально-економічні та інші цілі, має враховувати потреби і інтереси членів групи. Таким чином, соціальний інститут держави створюється для людини, а не людина для держави. Щоб уникнути проявів індивідуального або групового егоїзму, потрібно обмежити утилітарні приватні інтереси спільною метою, заперечуючи те, що не співвідноситься з нею, або суперечить спільному благу.

Розвиток сучасного суспільства відбувається не тільки на основі конкуренції, позначеної проявами від-

чуження та експлуатації людини людиною, але й через залучення останніх до соціально-економічної, політичної та інших видів діяльності на основі вільного волевиявлення і творчості з метою зменшення антагоністичних суперечностей соціальних відносин. Магістеріум Католицької Церкви у своєму соціальному вченні обстоює підхід, згідно з яким ліберально-буржуазний принцип конкуренції, як і класова ідеологія марксизму, поглиблюють дезінтеграцію в суспільних відносинах на відміну від необхідного відновлення інтегративних процесів, які забезпечують рівновагу динаміки суспільного розвитку. Потрібну рівновагу значною мірою забезпечує здійснення в соціальній практиці принципу солідарності – взаємної відповідальності усіх членів людського співтовариства за всіх і за кожного.

Позитивним прикладом дії християнської солідарності в розвитку історії людства, що засвідчено у Компендіумі соціальної доктрини Католицької Церкви, стають життя і послання Ісуса Христа: "Досконала вершина в цьому контексті – життя Ісуса з Назарету, нової людини, солідарної з людством аж "до смерті на хресті" (Флп. 2, 8)" [6, с. 131]. Християнська солідарність втілена у можливостях трансцендентної любові Бога до людей, Бога, який "сам себе видав на смерть за всіх, як Спаситель усіх" [1, с. 533]. Таке розуміння християнської солідарності дає підстави Соціальному Вчителю Церкви стверджувати, що людське співжиття, незважаючи на притаманні йому суперечності і невизначеності, має перспективи прогресу і здійснення в ньому християнської надії – знаку благодаті, яку Бог постійно пропонує кожному, запрошуючи вірних до вищих і повніших форм співпричастя.

Духовна біографія Ісуса Христа подається католицькими богословами як прообраз зв'язку між бажаною і необхідною солідарністю в людському співтоваристві і цінністю християнської любові, наповненої змістом трансцендентного. В такому контексті принцип християнської солідарності подається як визначальна моральна чеснота людського співжиття. Сьогодні принцип солідарності, доповнений християнською любов'ю, пропагується Католицькою Церквою як апробований засіб та ідеал удосконалення всіх різновидів соціальної практики у сучасному і вкрай суперечливому світі. "У світлі віри, – аргументував св. Іван Павло II, – солідарність прагне вийти поза межі, взяти на себе специфічно християнський вимір цілковитої безкорисності, прощення і примирення. Близький тоді є не лише людиною зі своїми правами і засадничою рівністю зі всіма, а стає живим образом Бога Отця, відкупленим кров'ю Ісуса Христа і відданим постійній дії Святого Духа. Тому свого ближнього треба любити, навіть якщо він є ворогом, тією самою любов'ю, якою його любить Господь; і заради цієї особи треба бути готовим на жертву, навіть на найвищу – віддати власне життя за братів (пор. Йо. 3, 16)" [2, с. 54-55].

Свого часу проповідь соціального вчення Католицької Церкви виокремила значення принципу християнської солідарності поряд із нагальною потребою пошуку способу подолання кризи людського співжиття ("пануючої цивілізації смерті"). Останнє стало однією з передумов написання Папою Левом XIII соціальної енцикліки

"Rerum Novarum" ("Нові речі", 1891 р.). Згодом св. Іван Павло II в соціальній енцикліці "Centesimus Annus" ("Сто річниця", 1991 р.), розмірковуючи про витoki і особливості становлення і розвитку принципу солідарності, аргументував тим, що Папа Лев XIII цілком слушно тлумачив солідарність як зразок дружби відповідно до традицій моральної культури Стародавньої Греції. Справжня дружба потребує милосердя. Папа Пій XI, розмірковуючи над допомогою бідним і нужденним, справедливо говорить про необхідність солідарності, послуговуючись для цього терміном "соціальне милосердя" ("Quadragesimo Anno" – "Сороковий рік", 1931 р.). На думку св. Івана Павла II, Папа Павло VI ("Populorum Progressio" – "Прогрес людства", 1967 р.) справедливо розширив зміст поняття "соціальної дружби" до таких меж, щоб охопити новітні аспекти соціального питання, піднявши його до рівня необхідності розбудови "цивілізації любові" [4, с. 26]. В такий спосіб принцип солідарності стає механізмом розвитку людського співжиття, готовністю вірних жертвувати своїм інтересом заради ближніх, підставою взаємопорозуміння в тих випадках, коли в міжлюдських відносинах виникає суперечність, напруженість. З плином часу принцип християнської солідарності став одним із визначальних принципів усього соціального вчення Католицької Церкви (73) [8].

На думку Магістеріуму Католицької Церкви, вірні і люди доброї волі мають проявляти вдячність всій людській цивілізації за створення спільних благ, які роблять можливим подальший поступ людського співжиття, залучення до кращих зразків загальнолюдської культури, до наукових, науково-технічних знань тощо. Такий же обов'язок вдячності покладається на окремо взятую особу, яка має свідомо виконувати свої зобов'язання щодо соціальної діяльності, від успішності здійснення якої залежить прогресивний розвиток усього людства. Компендіум соціальної доктрини Церкви констатує, що "принцип солідарності вимагає від людей нашого часу глибше усвідомлення того, що вони в боргу перед своїм суспільством" [6, с. 130].

Проповідь християнської солідарності скеровує вірних на заперечення структури соціального гріха як безпосередньої причини регресивних явищ у сфері розвитку економіки, політики та культури. За висновком Магістеріуму Церкви, здійснення принципу солідарності актуалізує "властиву людині соціальну природу, рівну гідність і права кожного, а також спільний шлях людей і народів до більшої єдності" [6, с. 128]. Сьогодні стає все більш очевидним, що люди і народи пов'язані між собою об'єктивно необхідною єдністю, взаємозалежністю та взаємовідповідальністю на всіх рівнях міжлюдських відносин.

Зазначена вище взаємозалежність і взаємовідповідальність найвиразніше прослідковується в сфері економіки та політики, які коригуються конкретними формами власності. В енцикліці "Laborem Exercens" ("З праці своєї", 1981 р.) св. Іван Павло II аргументував: "...Якщо за нашої епохи ми є свідками запровадження в життя устрою "усуспільненої" власності – то все ж такі персональний аргумент не втрачає своїх сил ані тієї основи, ані практичності. Цей аргумент мусить брати до уваги всяке доцільне і корисне усуспільнення засобів продукції. Потрібно зробити все, аби лиш людина, також і в цій системі, могла відчувати, що трудиться "на своїм". В інакшому разі поставатимуть в цілому економічному процесі непередбачені витрати і то не тільки економічні витрати, але насамперед – втрати в людині" [3, с. 44].

Порядк і процеси соціально-економічної і політичної інтеграції продовжує збільшуватись деструктивна нерівність між темпами розвитку окремих країн, яка, своєю чергою, поглиблює системну кризу сучас-

ної цивілізації загалом. Форми нерівномірності соціального розвитку збільшують кількість проявів жорстокої експлуатації працюючих людей, гноблення одних осіб іншими і корупції, що загалом коригують внутрішню і зовнішню політику, а отже, впливають на зміст людського життя в цілому.

Необхідність якнайшвидшого подолання кризи сучасної цивілізації, на думку св. Івана Павла II, налаштовує очільників розвинутих держав брати до уваги той факт, що тенденція зростання суспільної єдності (інтеграції) супроводжується прагненням (як з боку уряду держави, так і з боку окремо взятої людини) подолання наслідків соціальної несправедливості особливо по відношенню до тих країн, які лише стали на старт прогресивного розвитку: "Ми ... не можемо вдавати, що не бачимо відповідальності розвинутих країн, які не завжди чи не належною мірою відчували обов'язок допомагати країнам, відокремленим від того світу високого достатку, до якого належать самі... треба відмовитись від економічних, фінансових і соціальних механізмів, які, хоча ними й керують люди, часто функціонують автоматично, все більше посилюючи багатство одних і бідність інших. Ці механізми, які прямо чи не прямо задіюють розвиненіші країни, самим своїм функціонуванням відстоюють інтереси людей, які ними маніпулюють, придушуючи врешті-решт економіку менш розвинутих країн чи диктуючи їм свої умови" [2, с. 20]. Ось чому Соціальне Вчителство Церкви прагне донести до міжнародного співтовариства ідею, згідно з якою вихід із ситуації кризи (нерівномірності розвитку окремих країн) лежить у площині утвердження принципу християнської солідарності. Катехизм Католицької Церкви визначає, що відносини взаємозалежності, які є формами солідарності, мають співвідноситися з культурою моральної солідарності. "Міжнародна солідарність є вимогою морального порядку" [5, с. 31]. Останнє торкається всіх рівнів людських взаємовідносин.

У зверненні до 50-ї Асамблеї ООН св. Іван Павло II справедливо підсумовував, що "сучасна міжнародна економіка також потребує етики солідарності, якщо співчуття, економічне зростання та справедливий розподіл благ покликані характеризувати майбутнє людства" (13) [9].

Дотримання вимог моральної солідарності (дружба, соціальна допомога бідним і нужденним та ін.) є прямою вимогою соціального вчення Католицької Церкви в справі служіння ближньому: "Хоча між людьми бувають слушні розбіжності, то однакова гідність осіб вимагає, щоб дійти до більш гуманних і справедливих життєвих обставин. Бо надмірні нерівності, економічні і суспільні, між членами і народами однієї людської сім'ї викликають згіршення і спротивляються соціальній справедливості, слушності, гідності людської особи та й суспільному й міжнародному мирові" [1, с. 530]. В такому значенні солідарність може стати реальним механізмом служіння держави своїм громадянам, гарантією справедливого розподілу матеріальних і духовних благ серед людей.

Соціальна доктрина Церкви озвучує тезу, згідно з якою "солідарність, насамперед, слід розглядати як соціальний принцип, який визначає устрій соціальних інститутів" [6, с. 129]. Відповідно до такої тези, тільки соціальні інститути, побудовані на засадах християнської солідарності, в змозі подолати дезінтеграцію суспільного розвитку, а, власне, солідарність стає чи не найважливішим засобом подолання всієї "структури соціальних гріхів" [2, с. 48–50], які унеможливають істинні взаєвідносини між людьми і народами.

Зміст концепції "культури життя", запропонованої свого часу св. Іваном Павлом II, кореспондується із вже зазначеною тезою про першорядність подолання "стру-

ктур соціального гріха" шляхом їх перетворення на структури солідарності через створення якісно нових законів (чи відповідної зміни старих), правил ринку тощо. Водночас принцип солідарності Соціальне Вчителство Церкви пропонує розглядати не тільки як принцип соціальної практики, але і як дієву моральну чесноту, зміст якої не обмежується лише усним співчуттям чи поверхневим жалем щодо бід та нещастя людей, близьких і далеких. У своїх аргументах св. Іван Павло II говорить про те, що міжлюдська солідарність є "тверде й непохитне рішення присвятити себе спільному благові; іншими словами, – благові всіх та кожного, бо ми всі справді є відповідальними за всіх" [2, с. 52]. Ось чому принцип солідарності пропонує вірним та людям доброї волі не просто пасивно очікувати, а боротись за утвердження простого блага в людському співтоваристві та здійсненні його для кожного ближнього. У такий спосіб християнська солідарність є "готовністю євангельського "зречення себе" заради іншого, а не експлуатації його, "служіння йому", а не пригноблення його заради власної вигоди" [2, с. 52].

Розмірковуючи над образом нового нового солідаризованого суспільства, св. Іван Павло II в енцикліці "Sollicitudo Rei Socialis" аргументовано доводив, що здійснення принципу солідарності стосується не лише внутрішньої політики кожної нації, а також рівня міждержавних, міжнародних і міжнаціональних відносин. Етика загально людської культури вимагає міжнародної солідарності, в якій якість цілого складається з поваги як до окремих осіб, так і до суспільств і народів загалом. За таких обставин потрібна "абсолютна повага до ідентичності кожного народу з його власними історичними і культурними особливостями... І народи й поодинокі люди мають бути засадничо рівними, на чому базується, наприклад, Хартія Організації Об'єднаних Націй: рівність є основою права всіх брати участь у процесі повноцінного розвитку... для того, щоб цей розвиток був істинним, його треба досягати в межах солідарності та свободи, за жодних обставин не жертвувати ні тим, ні тим" [2, с. 44–45].

Потреба в апробованих моральних чеснотах на кшталт принципу християнської солідарності свідчить про необхідність подолання гострих суперечностей процесу становлення і розвитку нового більш гуманного суспільства, суспільства в якому пануватиме правда і злагода, де антагоністичні суперечності вирішуватимуться на користь "культури життя" – "цивілізації любові". Звертаючись до вірних і людей доброї волі, св. Іван Павло II закликав до наступного: "Ми маємо подолати свій страх перед майбутнім. Але ми не зможемо подолати його остаточно, якщо не робитимемо цього радом. "Відповідь" цьому страху – це і не примус, і не пригноблення, і не накладання певної соціальної моделі на весь світ ... – це спільне зусилля, щоб побудувати цивілізацію любові, засновану на універсальних цінностях миру, солідарності, справедливості й свободи. І "душа" цивілізації любові – це культура свободи: свобода інди-

С. І. Присухин

ПРИНЦИП СОЛІДАРНОСТІ В СВЕТЕ СОЦІАЛЬНОГО УЧЕННЯ СВ. ІОАННА ПАВЛА II

В статті изложены основные аргументы социального учения св. Иоанна Павла II в пользу тезиса о ключевой роли и значении принципа христианской солидарности в обустройстве социальной жизни христиан и людей доброй воли в условиях кризиса современной цивилизации и необходимости построения желаемой "цивилизации любви".

Ключевые слова: солидарность, принцип солидарности, христианская солидарность, социальная помощь.

S. I. Prisyukhin

THE PRINCIPLE OF SOLIDARITY IN THE LIGHT OF THE SOCIAL TEACHING OF ST. JOHN PAUL II

In the articles expounded the basic arguments of social teachings of St. John Paul II in favour of the thesis about the key role and importance of the principle of Christian solidarity in setting social life of the faithful and all people of good will in the crisis of modern civilization and necessity of develop desired "civilization of love".

Kew words: solidarity, principle of solidarity, Christian solidarity, social assistance.

відів і свобода народів, які живуть в жертвній солідарності і відповідальності" (18) [10].

В якості узагальнюючого висновку можна запропонувати слова Апостольського повчання "Evangelii Gaudium" ("Радість Євангелія", 2013 р.) Папи Франциска, які суголосні з соціальним ученням св. Івана Павла II щодо ролі і значення принципу солідарності як у житті окремо взятої особи, так і на рівні організації соціального життя загалом: "Солідарність сьогодні формує новий менталітет людини як особи, що "мислить категоріями спільноти і пріоритетності життя всіх над привласненням благ поодиноких осіб... Солідарність це спонтанна реакція того, хто визнає, що суспільна функція власності і універсальне призначення благ стоять понад приватною власністю. Приватне володіння благами виправдовується потребою оберігати і накопичувати їх, щоб вони краще служили загальному благу; саме тому солідарність потрібно сприймати як рішення віддати бідному те, що йому належить. Якщо такі переконання і звички солідарності втілювати в життя, то відкриваються і стають можливими нові шляхи для інших структурних перетворень" [7, с. 147]. З'єднані з Богом віруючі і люди доброї волі мають почути "крик" бідних людей і цілих народів і відреагувати на нього досвідом християнської солідарності.

Список використаних джерел

1. Душпастирська Конституція про Церкву в сучасному світі "Радість і надія – Gaudium et spes" // Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, Декрети, Декларації. – Львів, Монастир Монахів Студійського Уставу: Видавничий відділ "Свічадо", 1996. – С. 499–619.
2. Іван Павло II. Енцикліка "Sollicitudo rei socialis – Турбота про соціальні справи" Вселенського Архієрея Івана Павла II. – Львів: Свічадо, 2011. – 71 с.
3. Іван Павло II. З праці своєї. Laborem exercens. Енцикліка Вселенського Архієрея Івана Павла II – Львів: Місіонер, 2008. – 78 с.
4. Іван Павло II. Сотий рік (Centesimus Annus) енцикліка Вселенського архієрея Івана Павла II до достойних братів у єпископському служінні, священників і дияконів, членів релігійних спільнот, до всіх вірних християн і всіх людей доброї волі з нагоди сотієї річниці енцикліки "Rerum novarum". [Текст]. – К.: Видавничий Відділ "Кайрос" Київського Коледжу Католицької Теології св. Томи Аквінського, 2001. – 102 с.
5. Катехизм Католицької Церкви. – Синод Української Греко-Католицької Церкви, 2002 р. Б. – 772 с.
6. Компендіум соціальної доктрини Церкви. – К.: Кайрос, 2008. – 549 с.
7. Папа Франциск. Апостольське повчання "Радість Євангелія" / Переклад з італійської: Оксана Бодак за редакцією о. Тараса Барщевського. – Львів: Свічадо, 2014. – 220 с.
8. Congregation for the doctrine of the faith. Instruction on Christian freedom and liberation "Libertatis conscientia" [Електронний ресурс]. – Електрон. дан. – режим доступу: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaih_doc_19860322_freedom-liberation_en.html, вільний. Назва з екрану. – Мова англ.
9. John Paul II. Apostolic journey of His Holiness John Paul II. To the United States of America. The Fiftieth General Assembly of the United Nations Organization. Address of His Holiness John Paul II. United Nations Headquarters (New York). Thursday, 5 October 1995 [Електронний ресурс]. – Електрон. дан. – Режим доступу: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/1995/october/documents/hf_jp-ii_spe_05101995_address-to-uno_en.html, вільний. Назва з екрану. – Мова англ.
10. John Paul II. General Audience. Wednesday, 23 August 2000 [Електронний ресурс]. – Електрон. дан. – режим доступу: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/audiences/2000/documents/hf_jp-ii_aud_20000823_en.html, вільний. Назва з екрану. – Мова англ.

Надійшло до редколегії 15.10.15